

SULYOK LÁSZLÓ

„Amíg magyar lesz és emlékezet...”

Erős Kinga: *Szavakban lobog – Írók az 1956-os forradalomban*

Kezdjük egy kalandfilmbe illő, könyvből vett jelenetfüzérrel, saját interpretációban!

Továbbra is drámai napokat él át az ország: az idegen fegyverek által leverett forradalom és szabadságharc utáni hetekben járunk. A bosszú már elkezdődött, de a joggal megtámogatott hivatalos megtorlógépezet még csak ezután indul majd be. Ezrek és tízezrek menekülnek a nyugati határ felé. „A magyar vasutasok hallatlanul tisztességesen viselkedtek, mert befogadták a menekülteket a vasutas szállásokra – mondja az egyik menekülő diákvezető az interjúkészítőnek. – Gyerekek, addig ne szálljatok le, amíg nem körözünk a vasutaslámpákkal, mert egész Sopront már megszállták az oroszok.” Kópházán kiürül a szerelvény. Egy húsztagú menekültcsoport botorkál a mező göröngyein, fölötük röpködnek az orosz világítórakéták, torkokban dobog a szív. Célt téveszt az öreg embercsempész, és a menekülőket visszavezeti Kópházára. A fia ezért a ballépésért megdorgálja, majd egyórányi várakozás után ő indul el a truppal. Újabb botorkálás, újabb izgalom. Végül az erdő fái közül a fiatalember az ötven-száz méterre fénylő lámpákra mutat: „Az ott már Ausztria”. Az emberek nekilódulnak, mindenki rohan, ahogyan csak bír. Majd hirtelen az egri főiskolás Nagy Pál és társai borízű hangra lesznek figyelmesek: „Állj, vagy lövök!” – és két magyar határőr alakja bontakozik ki a homályból. „Gyűrűt, órát, pénzt ide, maguk mennek a paradicsomba, nincs rá szükségük” – dörren a parancs, szól a magyarázat a géppisztolyosok ajkán, és kifosztják a menekülőket. Nagy Pál*, a mesélő mindenét odaadta. A salgótarjáni születésű fiatalembernek utolsóként ez a kép rögzült emlékezetében a szülőhazájáról. A határ túlsó oldalán aztán újabb

* Nagy Pál folyóiratunk főmunkatársa.

meglepetés éri: az osztrák csendőrök kitárt karokkal és öleléssel várják őket.

A könyv szerzője, Erős Kinga kritikus, szerkesztő, könyvkiadó a barcasági Brassó városában született, s Ceaușescu bukása után települt át Magyarországra, 23 éves korában. Egy ideje köztünk él a Palócföldön, Nyugat-Nógrádban, a Duna-kanyar közeli Nézsán. A Magyar Írószövetség tavaly november végi közgyűlésén megválasztották a szervezet elnökének.

Tizenhárom költő, író, műfordító, újságíró, szerkesztő, műkritikus, nyelvész, irodalomtörténész idézi fel emlékeit a forradalomról és szabadságharcról: Ágh István, András Sándor, Bertók László, Buda Ferenc, Ferdinandy György, Gömöri György, Makkai Ádám, Nagy Pál, Papp Tibor, Pomogáts Béla, Sárközi Máttyás, Szalay Károly és Tóbiás Áron. Sokféle gyökerű, indíttatású és tapasztalatú, sokféle műfajban szült írásműveket asztalra tevő íróemberek, akikben mindenekelőtt az a közös, hogy aktív részesei voltak a több mint hatvan évvel ezelőtti világbresztő, ma már igazodási pontnak tekinthető eseménysornak, melyet leegyszerűsítve 1956-nak nevezünk. Élvezettel olvastam, és nem egy esetben briliánsnak éreztem ezeket a jobbára szűkre szabott memoárokat. Gondolom, ha interjúk helyett beszélgetések készültek volna, akkor még több emlékkép kerül elő.

Szép és jó munka ez az interjúkötet, csak dicséret és köszönet jár érte. És ezt igazán jól esik leírni, mivel elég ritkán találkozok a meglett korú magamfajta – aki már igen sok '56-os interjút készített és publikált – ehhez hasonló kíváncsi akarattal, beleérző érdeklődéssel és elkötelezettséggel az ifjabb generáció részéről. Így aztán ez a könyv is azt a régi felismerést igazolja előttem, hogy az 1956-ról szóló emlékezet mégiscsak arról az egyetlen igazságról szól, amelyet a magyar nép közös vágyának, a független, szabad és demokratikus Magyarország teremtő kísérletének szoktunk nevezni. 1956 őszének páratlan csodája, hogy beteljesült az akarat, a szándék, győzött a forradalom, és sikeresen összekovácsolt egy népet, egy nemzetet, miközben emberpróbáló helytállással, páratlan hősiességgel ajándékozta meg.

Aki elolvassa ezt a könyvet, az már nem mondhatja – ha netán addig hangoztatta is –, hogy a forradalom és szabadságharc lerágott csont. Mert ezek a vélemények, bármennyire is virulensek bizonyos körökben, érezni fogja, hogy igaztalanok és tarthatatlanok. Felismeri, hogy 1956 politikai, társadalmi és egyéb eseményei, valamint emberi történetei nem lehetnek mellőzésre és feledésre ítélandó vagy kivetni való felidézések. Hiszen az emlékezés és az emlékeztetés egyetemes, nem kisajátítandó támasz és kapaszkodó, tanulságteremtő képesség, erő, tisztító cselekedet. Ebből ered, hogy a túlélők és az utódok szép, okos tette az emlékéllátás, az esemé-

nyek méltó őrzése és ápolása, a szerepvállalók, a forradalmárok és szabadságharcosok, a hősök, a véletlen áldozatok, a legyilkoltak és a mártírok megismerése és megbecsülése, akár tárgyi, akár írásos vagy szóbeli eszközökkel. Mindezekben túlmenően részint az '56-osok nyugodalma, részint a magunk nyugalma-megnyugtatása érdekében is. Mert e mentális élvezetet évtizedeken keresztül éppúgy megtagadták tőlük, mint tőlünk, az utánuk következő generációktól, s nem mások, mint az igaz vágyaikat, a nemes akaratukat megsemmisítő megalázóik és legázolóik.

A narratíva újraélteti olvasóival az ellopott, illetve sokáig elhallgatott-meghamisított dicsőségünket. A könyv enged felhőtlenül örülni, lelkesülni, miközben viszont azoknak az orra alá dörgöli a tényeket, az igazságot, akik továbbra sem szívesen szembesülnek 1956 történéseivel és hőseivel.

Hány, de hány embert hallottam már magam is 1956-ról beszélni. Persze elsősorban nem értelmiségieket, mint ahogyan ebben a könyvben van, hanem úgynevezett hétköznapi, egyszerű embereket: szak-, segéd- és betanított munkásokat, ipari tanulókat, földművelőket, vasutasokat és sofőröket, alkalmazottakat, munkásnőket és háziasszonyokat. Akik ugyanolyan lelkesülten vetették bele magukat az események sűrűjébe, mint a tanult, magasan képzett, művelt emberek. Ugyanúgy lobogott bennük a tűz, az akarat, a vágy, hogy „ruszkik haza”, „vessen Rákosi”, hogy „Nagy Imrét a kormányba”, és így folytathatnók a jelszavak sorát. A 13 interjú nyomán rákényszerülök, hogy újragondoljam mindazt, amit már régóta tudok 1956-ról, tágabban véve a kommunista diktatúráról és terrorról, és nem csalódom. Kivétel nélkül megerősíti bennem a részben megtapasztalt, megszerzett tudást. Kétséget nem ébreszt sem a fősodort, sem a részleteket illetően. Utalhatok például olyan fontos és meghatározó történésekre, mint például október 23-a, az első nap, a Kossuth és a Köztársaság téri vérengzés eseményei, a november 4-ei átfogó, intenzív szovjet támadás és az ezt követő, Kárpátaljára történő deportálás; s citálhatom a belőlük levont lényegi megállapításokat, nevezetesen a forradalom céljaira, legfőbb követeléseire, a kommunista rendszer megreformálhatósága kérdésének felvetésére, a cselekvő személyek indítékaira, hitére és helytállására vonatkozóan. Ezek az adatok, illetve következtetések és vélemények a kötet domináns tartalmát alkotják. Ugyanakkor hozzátehetem, hogy a mű bizonyos részkérdésekben új információkkal is meglep, jártasságom ellenére. Történesen és csak példaként azzal, hogy Kádár nem tartozott a parlamentiek közé, ő a pártközpontból járt be az ország házába (ami érthetőbbé teszi későbbi árulását); vagy Pomogáts Béla *Egyetemi Ifjúságban* megjelent cikkének említése, amely elsőként vetette fel a

nyilvánosságban Magyarország politikai semlegességének kezdeményezését. S ahogy egy jó könyvtől elvárható, nem csak konkrét tényekkel gazdagszik az olvasó: újnak mondható, mélyebb vizsgálatra érdemes jellemzőket is felvillantanak előtte a beszélők. Kettőt említek. Az egyik, hogy míg az egyetemi ifjúság lényegében egyöntetűen állt ki Nagy Imre miniszterelnök és kormánya mellett, addig az üzemi munkásság már jóval távolságtartóbb és alapvetően kételkedő volt. A másik, és az egyértelmű megfogalmazásnak kimondottan örülök, hogy az amerikai társadalom – ha már az ún. politikai elitet ez nem jellemezte – büntudatot tanúsított azért, mert rádiójuk ellenállásra és kitartásra buzdította a magyar forradalmárokat és szabadságharcosokat, segítségnyújtással kecsegtetett, miközben az amerikaiak valójában a kisujjukat sem mozdították értünk. Ebben a példában természetesen a büntudat motívuma új.

Az erősnek és szilárdnak beállított kommunista rendszer 1956 októberében órák alatt összeomlott, és nemcsak Budapesten, hanem az egész országban. A régi hatalmi struktúra helyébe új struktúrák léptek: a munkahelyi munkástanácsok, valamint a települési nemzeti vagy forradalmi bizottságok. Ezek rövidesen kezdték megszervezni saját fegyveres véderejüket, a nemzetőrséget. A forradalom alatt kevés kilengés, lincselés volt tapasztalható, az is főleg Budapesten és egy-két vidéki településen, mint mondjuk Miskolcon és Mosonmagyaróváron, ami külön csodálatra méltó egy ilyen kivételesen emocionális helyzetben, felfokozott lelkiállapotban. Ami itt, Magyarországon történt 1956-ban, az nem a „nagy”-nak kikiáltott francia forradalom vérfürdője volt; se nem a Magyar Tanácsköztársaság durva, Szamuely és társai által vezényelt kíméletlen terrorja. Nevezetesen azért, mert az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc – a sok között bizonyíték rá Erős Kinga ezen könyve is – nem egy elenyésző kisebbség lázadása volt, hanem egy igazi népfelkelés, az egész nemzet harca volt idegen elnyomói és hazai helytartói ellen.

Azt, hogy mit is akart ez a nép, ez a nemzet, egészen másképp magyarázták a múlt rendszerben. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai, a győzők jelölték ki a narráció direktíváit, a kötelezően követendő utat, ők jelölték ki és zárták le a gondolkodás határait. A Kádár-rendszerben ennek megfelelően is tanították az 1956-os forradalmat és szabadságharcot, s jórészt talán ennek következtében – sajnos – még ma is akad, ráadásul közéleti ember is, aki ilyenképp gondolja. Holott a valóság egészen más. Ezt is kiválóan szemlélteti a szóban forgó kötet.

A valódi célt és akaratot így foglalja össze Pomogáts Béla irodalomtörténész a vele készült interjúban: „Mi arra készültünk, hogy fokozatosan,

lépésenként felőrlődik a diktatúra. Mindnyájan az emberarcú szocializmusnak, egyfajta demokratizált szocializmusnak a létrejöttében bízunk.”

Szalay Károly író, újságíró, irodalomtörténész: „... abban reménykedtem – teljesen naivan –, hogy ezt a rendszert meg lehet javítani. Fogalmam sem volt arról, hogy ez lehetetlen, hogy nem fog működni.”

És ezek a visszaemlékezések el is döntik a régi és az új interpretáció közti vitát, mert ennyi komoly résztvevő, kor- és szemtanú, ennyi eszes ember nem emlékezhet rosszul, nem beszélhet félre. Persze eldőlhetett volna ez a célvita már a Kádár-rendszerben is, ha elő lehetett volna vele hozakodni.

Az eddig leírtak sokaságából az is kikövetkeztethető, hogy a forradalomban szerepet vállalók egyáltalán nem érezték azt, és nem is gondolták, hogy rosszat cselekedtek, vagy valami főben járó bűnt követtek volna el: és ebben tökéletesen igazuk volt. Nem készültek ők semmiféle vezérszerepre. A helyzet hozta így. Legtöbbjüket embertársaik bizalma és szeretete helyezett pozícióba, ezáltal kaptak lehetőséget a cselekvésre, nem mindenkor hibátlanul. Ebből kiindulva sokan nem is gondolták, hogy problémájuk lehet, csak már akkor, amikor a letartóztatások tömegessé váltak.

S amint kezdtük, fejezzük is be úgy recenziókat, azaz a Nagy Pállal készített interjú felidézésével. A szépreményű ifjú pályafutására a pontot Franciaországban tette fel: franciatanárként, műfordítóként, íróként, tipográfusként, a párizsi *Magyar Műhely* című irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat alapító szerkesztőjeként. A Kelet és Nyugat közti különbség látványossága másodszor is mellbe ütötte. A menekültek egy csoportja 1956 karácsonyát egy dél-franciaországi városkában töltötte, s a fiatalembert ismét megérintette a csodálkozó felismerés: „Mellbevágóan új és szokatlan volt, hogy a város ki van világítva. A két világ között – ahonnan jöttünk, s ahová megérkeztünk – hihetetlen különbség volt.” Minket, akik itthon maradtunk, ennek megtapasztalásától zárt el a kommunista határzár, az aknamező, a vasfüggöny. Majd Nagy Pál egy örökérvényű emberi és keresztényi igazsággal zárja interjút: „Franciaországba kerülve, a forradalmat átélve, tisztességes emberekkel találkozáskor értettem meg, hogy a humanizmus, a barátság, a szeretet mindennél fontosabb.”

Istennek hála!

(*Orpheusz Kiadó, Budapest, 2019*)